

Трајче НАЦЕВ,
Драган ВЕСЕЛИНОВ
Универзитет
„ГоцеДелчев“ – Штип

УДК 904 (497.7) “652“
94: 623.1 (497.7) “652“

СТРАТЕШКИТЕ
ВРЕДНОСТИ НА ВОЕНИТЕ
УТВРДУВАЊА ВО
ДОЦНАТА АНТИКА ПО
ДОЛИНАТА НА РЕКАТА
БРЕГАЛНИЦА

Релјефните, хидрографските и климатските карактеристики по долината на реката Брегалница овозможувале појава и развој на населени места уште од праисторијата и антиката. Подемот на овие населените места посебно бил изразен во доцната антика преку развојот на стопанството и патните комуникации. При наездата на Готите во 268 и во 269 година страдало целото македонско подрачје, а со тоа и долината на реката Брегалница. Поради ваквата состојба, односно поради загрозеноста на населените места и на населението, било неопходно да се преземат мерки со кои би се овозможила нивна одбрана и заштита. Такви биле градењето нови фортификации со нови техники и зајакнување на старите со истите, но и изградба на нови јавни градби кои се издвојувале од оние од претходните периоди.¹

Ваквото утврдување на населените места, покрај тоа што овозможувало одбрана и заштита на луѓето и на материјалните добра, воедно претставувало и одбранбен систем приспособен за тој период. Таквиот одбранбен систем бил составен од: кастелум-гатчиња (opidae), кастелум-стражи (speculae), збегови (refugia) и утврдени села (vicimurati), од кои првите две биле воени, а другите цивилни

¹ Трајче Нацев, *Антиката во Брегалничкиот басен*, (Штип: Универзитет „Гоце Делчев“, 2013), 60.

утврдувања.² Како воените така и цивилните утврдувања биле од големо значење за одбраната и заштитата на населението. И едните и другите претставувале важен сегмент во одбранбениот систем.

Меѓутоа, поради задачите и целите за кои биле наменети воените утврдувања, тие имале одредени специфичности со кои се разликувале од другите утврдувања. Воените утврдувања, всушност, требало да исполнуваат одредни стратешки вредности кои би им овозможиле поефикасно функционирање. Така, од големо значење била нивната местоположба, форма, големина, позиција и слично. По долината на реката Брегалница во доцноантичкиот период, добрите стратешки вредности на ваквите видови утврдувања им овозможувале поголема ефикасност и ефективност во нивната намена, односно во одбраната и заштитата на луѓето и на материјалните добра. Со тоа овој регион претставувал дел од целокупниот одбранбен систем на тогашната држава.

Кастелум-гратчиња (*oppidum*) биле урбанизирани, градени по однапред одреден план. Редовно имале кули, а највисоката позиција се издвојувала за акрополата со одбранбени ѕидови, исто како и другиот дел од градот. Во нив имало куќи за живеење, јавни згради и „државни“ фортификациски објекти, што значело населување и на цивилно население.³ Речиси секогаш имало ранохристијански базилики. Цистерните за вода се основните градби што се појавуваат во оваа категорија градови. Овој тип град зафаќа површина од 1,5 до 2 хектари кај помалите и 4 до 6 хектари кај поголемите.⁴ Ваквите утврдувања се карактеристични по тоа што покрај нивната примарна цел која била од воено-одбранбен карактер, имале и цивилен карактер, бидејќи биле последни седишта на администрацијата, црковните достојници и на продуктивното население на крајот од доцноантичкиот период.

Кастелум-стражите (*speculae*) претставувале помали или многу мали тврдини изградени на доминантни позиции, со силни одбранбени ѕидови, и најчесто со една одбранбена кула. Овој тип најчесто бил поставуван покрај некој премин, граница, рудник или, пак, влегувал во системот на одбраната на поголемите утврдувања или

² Иван Микулчиќ, „Доцноантички фортификации“, *Археолошка карта на Р. Македонија*, т. I, (Скопје, 1994), 139-145; Иван Микулчиќ, *Антички градови во Македонија*, кн. 8, (Скопје, 1999), 189-209.

³ Ivan Mikulčić, „Kasnoanticka utvrdjenja u S.R.Makedoniji - Pokusaj klasifikacije“, во *Odbrambeni sistemi u praistoriji I antici na tlu Jugoslavije, referati XII kongresa arheologa Jugoslavije* (Novi Sad: Savez arheoloskih društava Jugoslavije, Arheološko društvo Vojvodine, 1986), 108.

⁴ Микулчиќ, *Антички градови во Македонија*, 143.

градови. Во суштина, претставувале чисто воени објекти, а се претпоставувало дека во нив покрај војници, живееле и нивните семејства. Овие утврдувања по својот изглед и големината главно биле хетерогени.⁵

Двата вида утврдување се присутни по долината на реката Брегалница во доцноантичкиот период. Така, од типот кастелум-гратчиња (*oppidum*) биле познати следните: Цуцуло, с. Мачево – Беровско; Селиште – Пехчевско; Прекиното Градиште, с. Вирче – Делчевско; Градиште, с. Моштица – Македонска Каменица; Пресечен Камен-Градиште, с. Очипала – Делчевско; Ошљан Град, с. Разловци – Делчевско; Даутов Чукар, с. Стар Истевник – Делчево; Градиште, с. Тработивиште – Делчевско; Виничко Кале – Веница; Кале, с. Истибања – Виничко; Бигланско Градиште, с. Лаки – Виничко; Градиште, с. Лаки – Виничко; Градиште, с. Бели – Кочанско; Горно Градиште, с. Долно Гратче – Кочанско; Градиште, с. Јатребник – Кочанско; Градиште, с. Мородвис – Кочанско; Св. Спас, Рамно Брдо, с. Полаки – Кочанско; Градиште, с. Горни Балван – Штипско; Кале-Градиште, с. Долани – Штипско; Бандера, с. Долни Козјак – Штипско; Градиште, с. Криви Дол – Штипско; Град Градиште-Чука, с. Пиперово – Штипско; Бавчи, с. Пухче – Штипско; Караул, с. Горобинци – Светиниколско; Мамутница, с. Горобинци – Светиниколско и Градиште, с. Долно Ѓуѓанце – Светиниколско.

Утврдувањето **Цуцуло** се наоѓа на 2 км од селото Мачево. Неговата локација била на еден висок рид, кој благо се спуштал кон селото (Сл. 1). Утврдувањето се простирало на површина од 36 хектари, во чии рамки се наоѓала ранохристијанска базилика.

Сл. 1

⁵ Mikulčić, „Kasnoanticka utvrdjenja u S.R.Makedoniji“, 110.

Селиште претставувало утврдување сместено на висок рид со зарамнето плато. Се наоѓало на 5 км од селото.

На околу 2,5 км источно од селото **Вирче** се наоѓа утврдувањето **Прекиното Градиште**. Се наоѓало на висок рид со доминантна позиција (Сл. 2). На врвот на ридот има зарамнето плато со димензии 250 x 150 м, или 3,8 хектари. На рабовите на платото сè уште се зачувани остатоците од одбранбените ѕидови на фортификацијата, што овозможува да се добие претстава за нивната поставеност и изглед.

Сл. 2

На левиот брег на Камненичка Река, до утоката од долот Моштеница, на едно зарамнето плато се наоѓа утврдувањето **Градиште**. Во рамките на одбранбените ѕидови тоа зафаќало површина од околу 1 хектар. Фортификацијата била градена во техниката *opus incertum*, од кршен камен поврзуван со варов малтер.

Пресечен Камен-Градиште било сместено на висок рид со зарамнет врв, кој се наоѓал на десниот брег на реката Брегалница, на местото каде што ја напушта долината на Пијанец. Неговите одбранбени ѕидови опфаќале површина од околу 2-3 хектари, а биле градени со истата техника како и кај претходното утврдување.

Утврдувањето **Ошљан Град** се наоѓало на висок рид со доминантна позиција на околината.

На површина од околу 0,5 хектари се простирало утврдувањето **Даутов Чукар**. Неговата положба се наоѓала на висок рид со доминантна положба на околниот терен, во непосредна близина на денешниот главен пат Делчево – Пехчево. На самиот врв на ридот имало зарамнето плато каде што се простирале одбранбените ѕидови градени од кршен камен поврзуван со варов малтер.

Утврдувањето **Градиште** е со локација врз едно извишување на североисточниот крај на село Тработивиште. На самиот врв на ова елипсовидно зарамнето плато (Сл. 3) се наоѓале одбранбените ѕидини. Тие зафаќале површина од околу 2,5 хектари.

Сл. 3

Виничкото Кале претставувало воено утврдување чија фортификација имала одбранбени полукружни и полигонални кули (Сл. 4). Ова утврдување било градено со техниката *opus incertum*, без нагласени хоризонтални редови, од кршен камен поврзуван со варов малтер. И ова утврдување се наоѓало на извишено место со доминантна положба, што овозможувало поефикасна одбрана и заштита.

Сл. 4

Врз карпестиот рид кој се наоѓа на 2 км североисточно од село Истибања, а се издига високо над коритото на Брегалница и над патот за Делчево, било утврдувањето **Кале**. Со досегашните истражувања е утврдено дека одбранбениот ѕид бил со ширина од 1,4 м.

На 4 км југоисточно од село Лаки, од десната страна на патот Виница – Берово, било сместено утврдувањето **Бигланско Градиште**. Неговите одбранбени ѕидови зафаќале површина од околу 1,5 хектари. Од јужната страна на утврдувањето вештачки бил изведен ров (фоса), кој овозможувал зајакнување на одбраната на самото утврдување.

Со површина од околу 0,2-0,3 хектари, на 5 км од селото Лаки се наоѓало утврдувањето **Градиште**. Неговото простирање на висок рид му овозможувало доминантна положба.

Градиште претставувало утврдување чии одбранбени ѕидини опфаќале површина од 2,2 хектари. Се наоѓало на 2 км северно од село Бели, на еден висок рид кој имал вештачки зарамнето плато. Ова утврдување води потекло уште од класичното и од македонското време.

Утврдувањето **Горно Градиште** се наоѓало на левата страна од утоката на Голема Река во езерото Гратче, на голем рид со доминантна положба. На зарамнетиот простор на врвот од ридот со површина од околу 2,5 хектари се наоѓала фортификацијата. На источната страна била зајакната со една кула. Во средишниот дел на утврдувањето се наоѓала акропола. Се претпоставува дека ова утврдување било за обезбедување и заштита на утврдувањето **Долно Градиште**, чија локација, пак, била кај утоката на Мала и Голема Река во езерото Гратче, на стрмен висок рид, на чиј врв имало зарамнет простор. Ова утврдување имало површина од околу 2 хектари и било градено во техниката *emplektonco*, квалитетен ѕидарски слог. Во неговиот горен дел се наоѓала ранохристијанска базилика. Ваквата положба на двете утврдувања се претпоставува дека е, пред сè, поради постоење на некое стратешко место (можеби рудник) во непосредна близина.

На десниот брег од Голема Река, во близина на селото Јастребник се наоѓа утврдувањето **Градиште**. Сместено во планински предел, на висок рид, имало поволна одбранбена и заштитна функција. Површината што ја зафаќал одбранбениот ѕид на ова утврдување изнесувала 3 декари.

Градиште било утврдување сместено на јужниот дел од селото Мородвис, во подножјето на Плачковица. Имало издолжена форма со ориентација север – југ. На највисокиот дел од јужната страна, врз карпа е издвоена акропола со одбранбени ѕидови.

Св. Спас претставувал утврдување чија локација е во близина на Рамно Брдо, село Полаки. Се наоѓало на висок рид што стрмно се издигал кај утоката на долот Лиса во Беровска Река. На самото вештачко зарамнување на врвот од ридот оваа фортификација зафаќала површина од 2,5 хектари. Темелите на одбранбените ѕидови

биле градени во техниката *opus caementicum*, со камен кој бил заливан со варов малтер.

Југозападно од селото Горни Балван, на самото тримеѓе помеѓу селата Горно Трогерци, Батања и Горни Балван се наоѓа утврдувањето **Градиште-Киево**. Бедемите на ова утврдување, кое било сместено на ридот Киево и е со доминантна положба, се градени во техниката *opus incertum* од необработен зеленикав песочник кој меѓусебно бил поврзуван со земја. Вкупната негова ширина изнесувала 2,5 метри. Всушност, локацијата на утврдувањето кое било на највисокото возвишение на овој простор е резултат на немирните времиња во доцноантичкиот период.

Утврдувањето **Кале-Градиште** се наоѓало на 1,5 км јужно од селото Долани, на висок рид кој доминира на околниот терен. На зарамнетото плато од ридот со одбранбени сидини широки 1,2 м, утврдувањето зафаќало површина околу 2,4 хектари. Сидовите биле градени во техниката *opus incertum*, без нагласени редови, од кршен камен поврзуван со варов малтер.

На рид кој се издига високо над селото Долни Козјак и со доминантна позиција било сместено утврдувањето **Бандера**. Платото на врвот од ридот е поставено во правец северозапад – југоисток и на југоисточниот крај е малку подигнато и опкружено со стрмни падини. Ширината на одбранбените сидини што се наоѓале на палтото изнесувала 2 м, а биле градени во техниката *opus incertum*, без нагласени хоризонтални редови, со речен кршен камен поврзуван со варов малтер.

Градиште претставувало утврдување сместено на висок рид издолжен во правец север – југ, кој доминира над околниот терен. Фортификацијата била со кружно утврдување.

На западниот крај на селото Пиперово, на сртот од планината Серта, се наоѓа утврдувањето **Градиште-Чука**. Со оваа местополжба на зарамнетот плато од ридот, утврдувањето имало поглед од едната страна на реката Вардар, а на другата кон лакавичката котлина. Сидините на фортификацијата зафаќале површина од околу 2,3 хектари, а биле изградени во техниката *opus incertum*.

Во месноста позната како Бавчи, на еден од ридовите на Серта се наоѓа истоименото утврдување **Бавчи**. Се простирало на блага падина со површина од околу 5 декари.

Караул било утврдување кое се наоѓало на 3 км јужно од селото Горобинци, на една мала височинка. Одбранбените сидови се градени во техниката *opus incertum*, без нагласени хоризонтални редови, од кршен камен поврзуван со варов малтер.

Утврдувањето **Мамутница**, пак, е лоцирано на 5 км југозападно од селото Горобинци, на границата помеѓу селата Трстеник, Иванковци и Џидимирци.

Од јужниот крај на селото Долно Ѓурѓанце, на висок рид опкружен со стрмни падини од сите страни било сместено утврдувањето **Градиште**. Речиси половина од височината на ридот е со кружна тераса со површина од 4 хектари. На оваа траса се простирала фортификацијата која е градена во техниката *opus caementicium*, од кршен камен заливан со варов малтер.

Кастелум-стражите исто така биле распространети по долината на реката Брегалница во доцноантичкиот период. Како такви биле познати следните: Градиште –Беровско; Градиште, с. Владимирово – Беровско; Материца, с. Владимирово – Беровско; Градиште 1, с. Двориште – Беровско; Градиште 2, с. Двориште – Беровско; Градиште, с. Мачево – Беровско; Градиште, с. Панчарево – Беровско; Градиште 1, с. Ратево – Беровско; Градиште, с. Русиново – Беровско; Градиште – Делчевско; Мало Градиште, с. Свeгор – Делчевско; Градиште, с. Косевица – Македонска Каменица; Градиште, с. Саса – Македонска Каменица; Самовилец, с. Грљани – Виничко; Тркањски Рид, с. Бања – Кочанско; Турски Гробишта, с. Бања – Кочанско; Мировница, с. Горно Градче – Кочанско; Патилаво, с. Зрновци – Кочанско, Шилести Рид – Кочанско; Градиште, с. Кучичино – Кочанско; Црвен Камен, с. Теранци – Кочанско; Лозен, с. Горни Балван – Штипско; Градиште-Шаренковец, с. Горно Трогерци – Штипско; Градиште, с. Драгоево – Штипско; Кула, с. Калаузлија – Штипско; Кала (Коџоман Кааси), с. Пухче – Штипско; Солунски Рид, с. Судик – Штипско и Градиште, с. Горно Ѓурѓанце – Светиниколско.

Градиште претставува утврдување кое е лоцирано на 7 км источно од градот Берово. Се наоѓало на рид што се издига високо над левиот брег на реката Брегалница (Сл. 5).

Сл. 5

Во планинскиот предел на Ѓузелце, во близина на селото Владимирово, на еден голем рид било сместено утврдувањето **Градиште**. Површината што ја опфаќале одбранбените сидови на ова утврдување изнесувала околу 3,5 декари.

Утврдувањето **Матерница** се наоѓало на висок рид во непосредна близина на селото Владимирово. Сместено на зарамнетото плато на ридот, тоа имало доминантна позиција над целата околина.

На 1 км северно од селото Двориште, на едно зарамнето плато на врвот од ридот било сместено утврдувањето **Градиште 1**. Целата фортификација зафаќала простор од околу 1 хектар. Одбранбените сидини биле градени во техниката *opus incertum*, без нагласени редови.

Градиште 2, пак, е лоцирано на 5-7 км југоисточно од селото Двориште, во месноста Црногорец, на висок рид со зарамнето плато. Одбранбените сидови на ова утврдување заградувале простор помал од 1 декар.

На едно зарамнето плато, на висок рид од левиот дел на реката Каменица било сместено утврдувањето **Градиште**, оддалечено околу 7 км од селото Мачево. Имало доминантна положба во однос на преостанатиот дел од теренот, а било со површина помала од 1 хектар.

Утврдувањето **Градиште** било сместено на 2 км јужно од селото Панчарево, на висок рид со доминантна положба. Тоа зафаќало површина од околу 2,5 декари. Одбранбените сидови се градени во техниката *opus incertum*, од кршен камен поврзуван со варов малтер.

Градиште 1 се наоѓало на источната периферија на селото Ратево. Сместено на висок рид, ова утврдување имало доминантна положба, која му овозможувала добра прегледност на околината.

На 3 км источно од Цами Тепе, во близина на селото Русиново, на висок рид се наоѓало утврдувањето **Градиште**. Фортификацијата на зарамнетото плато од ридот зафаќала површина од околу 0,5 хектари.

Во близината на градот Делчево, поточно на околу 2 км јужно од него е лоцирано утврдувањето **Градиште**. Неговите одбранбени сидови зафаќале простор со димензии 150 x 50 м или со површина од околу 1 хектар. Тие биле градени од кршен камен и варов малтер.

Мало Градиште се наоѓало 500 м источно од селото Свегор. На зарамнето плато на еден висок рид, ова утврдување имало доминантна положба во однос на околината.

Утврдувањето **Градиште** било сместено над маалото кое кај мештаните било познато како Паровско во селото Косевица. Со доминантна положба, сместено на зарамнето плато на висок рид, зафаќало површина од околу 1 хектар (Сл. 6). Одбранбените сидови

биле градени во техниката *opus incertum*, од кршен камен поврзуван со варов малтер.

Сл. 6

Градиште претставувало утврдување кое било сместено на 2 км од маалото Капетановци кај селото Саса. Со површина од околу 0,5 хектари, се наоѓало на висок рид со зарамнето плато.

Околу 400 м јужно од маалото Маниловци во селото Грљани се наоѓало утврдувањето **Самовилец**. Неговата местоположба, која била на висок рид со надморска височина од 930 м, на вештачки зарамнето плато, била доминантна во однос на околината. Одбранбените сидови на утврдувањето биле градени во техниката *opus incertum*, без нагласени хоризонтални редови, од кршен камен поврзуван со варов малтер.

Нискиот рид, познат кај мештаните како **Тркањски Рид**, на самата граница помеѓу селата Тркање и Бања, претставувал место каде што се наоѓало истоименото утврдување **Тркањски Рид**.

Турски Гробишта било утврдување кое е лоцирано на 300 м јужно од селото Бања. Неговата местоположба била на пространа падина покрај малата рекичка Сува Река, позната кај мештаните како Турски Гробишта.

Во месноста позната како **Мировница**, која се наоѓа на 500 м јужно од маалото Граматица во селото Горно Градче, било сместено утврдувањето **Мировница**. Оваа фортификација зафаќала површина од околу 1 хектар.

Утврдувањето **Патилаво** се наоѓало над селото Зрновци, на висок рид кој бил со доминантна местоположба (Сл. 7). Одбранбените сидови сместени на зарамнето плато на ридот зафаќале површина од околу 1 хектар. Тие биле градени во техниката *opus cementicum*, од кршен камен заливан со варов малтер.

Сл. 7

Зарамнетото плато на познатиот Шилести Рид било местото каде што се наоѓало истоименото утврдување **Шилести Рид**. Темелите на одбранбените ѕидови биле градени во техниката *opus cementicum*, од камен заливан со малтер.

Градиште е лоцирано на 3 км јужно од селото Кучичино, на висок рид со доминантна положба. Ова утврдување, кое се наоѓало на вештачки зарамнет простор на ридот, со своите одбранбени ѕидови зафаќало површина од околу 7 декари. Одбранбените ѕидови биле градени во техниката *opus cementicum*, од кршен камен заливан со варов малтер.

Утврдувањето **Црвен Камен** е лоцирано на 3,5 км југоисточно од селото Теранци, а на 1,5 км југозападно од селото Видовиште (по воздушна линија). Се наоѓало во подножјето на планината Плачковица, на местото познато како Рамни Ниви.

Лозен се наоѓа на 2 км од селото Горни Балван, од левата страна на асфалтниот пат од Горни Балван за Долни Балван (Сл. 8). Утврдувањето се наоѓало на висок рид, што му овозможувало доминантна положба над околниот терен и над коритото на реката Брегалница.

Сл. 8

Високиот рид со заоблен врв на северниот раб од селото Горно Трогерци претставувал место каде што се наоѓало утврдувањето **Градиште-Шаренковец**. Оваа местоположба му овозможувала прегледност врз Овчеполската и врз Злетовската Котлина.

На 3,5 км јужно од селото Драгоево, на еден од ридовите на планината Серта било сместено утврдувањето **Градиште**. Неговите одбранбени ѕидови се градени во техниката *opus incertum*, без нагласени хоризонтални редови, од кршен камен поврзуван со варов малтер. Се претпоставува дека во ова утврдување била сместена војска која имала задача да ја брани населбата Ташли Трла ситуирана во непосредна близина на Градиште.

Кула е лоцирана на 2 км јужно од селото Калаузлија, на издолжен гребен кој на западниот крај стрмно се издига на десниот брег над коритото на Козјачка Река, кој воедно претставува и природна препрека од непријателот. Ова утврдување било сместено на зарамнето јазичесто плато, опкружено со одбранбен ѕид кој затворал простор од околу 4,5 декари. Кула претставувала дел од одбранбениот систем на градот Баргала.

Тркалезното плато на ридот Кала, кој се наоѓа на околу 600 м западно од селото Пухче, претставувало место каде што било сместено утврдувањето **Кала (Коџоман Кааси)**. Оваа фортификација зафаќала површина од околу 1,5 хектари. Во подножјето на утврдувањето била сместена помала населба позната како Градиште, за која се претпоставува дека претставувала издвоена економија за неговите потребите.

Утврдувањето **Солунски Рид** се наоѓало на североисточната страна на селото Судик. Неговите одбранбени ѕидови затворале простор од околу 1,5 хектари.

Лоцирано на 2 км западно од селото Горно Ѓурѓанце, на висок рид со зарамнето плато се наоѓало утврдувањето **Градиште**. Зафаќало површина од околу 1 до 1,5 хектари. Одбранбените ѕидови биле градени во техниката *opus incertum*, без нагласени хоризонтални редови, од кршен камен поврзуван со варов малтер.

Од целокупниот кус опис на секое од двата вида воени утврдувања присутни по долината на реката Брегалница во доцноантичкиот период може да се увиди дека тие имале одредени стратешки вредности. Тоа се должело, пред сè, на природата на нивната намена, односно за одбрана и заштита на населените и на другите стратешки и економски значајни места. За извршување на таквите цели и задачи, неопходно биле нивните стратешки вредности одредени преку параметри, капацитети, положби и сл. Така, најчесто и

двата типа воени утврдувања биле градени и стационарани на места кои имале природна заштита, достапност на ресурси и прегледност на околината, со што овозможувале ефикасна одбрана и заштита на местата што ги обезбедувале.

Овие утврдувања имале природна заштита преку својата местоположба на сртовите и на зарамнетите платоа на ридовите, каде што биле опкружени со стрмни и непристапни страни кои го отежнувале и го попречувале непријателскиот напад. Од големо значење била и зајакнатата фортификација, односно примената на техниката *opus incertum* за градење на одбранбените ѕидини. Во утврдувањата претежно имало издвоена и доминантна акропола, како затворена целина, и една или повеќе цистерни кои овозможувале подолга снабденост со вода на луѓето во случај на опсада. Кај поголемите, но во мал дел и кај помалите воени утврдувања, покрај присуството на војската имало и цивилно население, кое, всушност, го сочинувале семејствата на војниците. Нивното стационарање на високите места не значело само заштита од непријателските напади, туку и прегледност на околината. Таквата доминантна положба им овозможувала набљудување, преку кое можеле да воочат какво било непријателско движење или активност.

Воените утврдувања што се наоѓале во долината на реката Брегалница во доцноантичкиот период биле наменети за одбрана и заштита, односно биле одредени за обезбедување на разни цели. Така, нивните функции и задачите биле обезбедување на рудници, патишта, граници, а имало и такви кои претставувале дел од одбранбените системи на поголемите градови.

Некои од воените утврдувања по долината на реката Брегалница во овој период се обновени, а другите се новоизградени. И едните и другите биле зајакнувани со употреба на поцврсти градежни материјали и со соодветни градежни техники како резултат на преземањето на одбранбените реформи за време на владеењето на Диоклетијан, Константин Велики, Теодосиј I и Теодосиј II. Ваквата изградба, поставеност и функционирање на воените утврдувања овозможувала поголема безбедност и одбрана во доцноантичкиот период по долината на реката Брегалница и поради нивната ефикасност, некои од нив биле приспособувани и користени за истите цели и во понатамошниот период (во средниот век).

Trajche NACEV, Dragan VESELINOV

STRATEGIC VALUES OF MILITARY FORTIFICATIONS IN LATE
ANTIQUITY ALONG THE VALLEY OF BREGALNITZA RIVER

s u m m a r y

The natural characteristics of the valley of Bregalnitsa river in the Late Antique period enabled certain occurrences and development of the populated areas, which had been of great ecclesiastical and economic importance for the region. But it happened in a period when the entire Macedonian territory was under permanent external attacks. Thus, for protection of the populated areas, military fortifications were built. Two types of military fortifications appeared along the valley of the Bregalnitsa river in the Late Antique period : Castelum-towns (oppidum) and Castelum-sentry (speculae). These fortifications had their strategic values and characteristics which provided proper defence and protection of the population and material goods.